ELEMENTARY CLASSICS

TERENCE

Scenes from the ANDRIA

CORNISH M.A.

Authorized 1924

SCENES FROM THE

ANDRIA OF TERENCE.

MACMILLAN AND CO., Limited
LONDON • BOMBAY • CALCUTTA
MELBOURNE

THE MACMILLAN COMPANY
NEW YORK • BOSTON • CHICAGO
DALLAS • SAN FRANCISCO

THE MACMILLAN CO. OF CANADA, Ltd.
TORONTO

Elementary Classics

Scenes from the Andria of Terence

Edited for the use of Schools by

F. Warre Cornish, M.A.
Late Fellow of King's College, Cambridge
Vice-Provost of Eton College

MACMILLAN AND CO., LIMITED
ST MARTIN'S STREET, LONDON
1913

First Edition 1883.
Reprinted 1905, 1913.

STORY OF THE PLAY.

Chremes an Athenian had two daughters, Pasibula and Philumena. Pasibula 682—690 when a child was shipwrecked in a voyage to Andros with her uncle Phania, brother of Chremes, and was lost sight of by her relations. Phania died soon after at Andros. Pasibula was adopted by a native of the island, who changed her name to Glycerium, and brought her up with his daughter Chrysis. On his death Chrysis and Glycerium came to live at Athens. Pamphilus the son of Simo fell in love with Glycerium and after the death of her supposed sister Chrysis married her secretly. Meanwhile Simo, his father, has entered into a contract of marriage between Pamphilus and Philumena the daughter of Chremes, who is (though neither of them knows it) the younger sister of Glycerium (Pasibula).

Chremes hears of the attachment of Pamphilus to Glycerium **105**, and breaks off the match between him and Philumena. Simo however tells Pamphilus that he is to be married to Philumena that very day **211**; hoping to get his consent either willingly or by parental authority, and so to prevail upon Chremes to withdraw his refusal. Pamphilus, thus divided between conjugal

and filial affection, meeting with Glycerium's servant Mysis **195** renews to her his promises of fidelity to her mistress. Pamphilus now meets Davus **254**, who tells him of Chremes' refusal, but advises him **290** to give the consent which his father demands, trusting to the obstinacy of Chremes and the chance of something turning up. Pamphilus follows the advice of Davus, and **316** promises Simo that he will comply with his wishes. Simo overhears Mysis and Glycerium's nurse talking of the birth of the child and Pamphilus' renewal of his promise **321**; but thinks that it is a trick got up by Davus to prevent the marriage, and that the child has been brought in by the nurse **332**. Davus allows him to believe it. Simo, by representing that Pamphilus and Glycerium had quarrelled, induces Chremes to consent to the marriage **416**. Davus learns this from Simo **434**, and is attacked by Pamphilus as having ruined him **449**. Glycerium too is in despair, and Pamphilus again **490** vows that he will never leave her.

Davus, to bring the matter to a point, lays the child at Simo's door **508**. Chremes finds it there **531**, and overhears a conversation between Davus and Mysis **536—572**, which makes him believe that Pamphilus' agreement to marry his daughter was a sham. He goes off to Simo and again refuses to complete the match **586**.

Simo meets Davus coming out of Glycerium's house, and orders him to be put into irons **627**.

Meanwhile Crito, a relative of Chrysis, comes to Athens to look after the property of Chrysis, which has fallen to him as next of kin. Pamphilus introduces him to the two old men 664; to whom he tells the story of the shipwreck, and how Glycerium is really Pasibula, the daughter of Chremes. All is thus cleared up, Davus is let out of prison; and the young people are made happy.

The scene of the play is at Athens. The action goes on in the open street between the houses occupied respectively by Simo and Glycerium.

In the original play there is an underplot, in which Charinus, a friend of Pamphilus, is in love with and marries Philumena, Chremes' other daughter, promised to Pamphilus, who does not wish to marry her.

DRAMATIS PERSONAE.

SIMO, father to Pamphilus.

SOSIA, freedman to Simo.

DAVUS, slave to Simo, confidant of Pamphilus.

MYSIS, slave to Glycerium.

PAMPHILUS, son to Simo, secretly married to Glycerium.

LESBIA, a hired nurse.

CHREMES, an old man, friend to Simo.

CRITO, a stranger from Andros.

DROMO, slave to Simo.

GLYCERIUM (or PASIBULA), the wife of Pamphilus, recognised in the course of the play to be the daughter of Chremes, and her sister PHILUMENA, do not appear on the stage.

The stage represents a street in Athens. On the right is Simo's house, on the left Glycerium's. The door facing the audience is that of Chremes' house. An altar stands before each door. The street to the right is supposed to lead to Peiraeus, that to the left to the Agora.

The action of the play passes entirely in the street in front of the three houses.

SCENES FROM THE

ANDRIA OF TERENCE.

SCENE I.

Enter from the left Simo *followed by two slaves laden with provisions from the market and accompanied by* Sosia *the freedman, his cook, who carries a ladle to shew his trade.*

Si. [*Speaking to the servants.*] Vos istaec intro auferte: abite.—Sosia,
adesdum: paucis te volo. So. Dictum puta:
nempe ut curentur recte haec. Si. Immo aliud. So. Quid est
quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?
Si. Nihil istac opus est arte ad hanc rem quam paro;
sed iis, quas semper in te intellexi sitas,
fide et taciturnitate. So. Exspecto quid velis.
Si. Ego postquam te emi, a parvulo ut semper tibi
apud me iusta et clemens fuerit servitus,
scis. feci ex servo ut esses libertus mihi,
propterea quod servibas liberaliter.
quod habui summum pretium, persolvi tibi.

So. In memoria habeo. Si. Haud muto factum. So. Gaudeo,
si tibi quid feci aut facio quod placeat, Simo,
et id gratum fuisse advorsum te habeo gratiam.
Sed hoc mihi molestumst: nam istaec commemoratio
quasi exprobratiost immemori benefici.
quin tu uno verbo dic quid est quod me velis.
Si. Ita faciam. hoc primum in hac re praedico tibi:
quas credis esse has, non sunt verae nuptiae.
So. Cur simulas igitur? Si. Rem omnem a principio audies:
eo pacto et gnati vitam et consilium meum
cognosces, et quid facere in hac re te velim.
Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia,
liberius vivendi fuit potestas;—nam antea
qui scire posses, aut ingenium noscere,
dum aetas, metus, magister prohibebant? So. Ita est.—
Si. Quod plerique omnes faciunt adulescentuli,
ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos
alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos:
horum ille nihil egregie praeter cetera
studebat; et tamen omnia haec mediocriter.
gaudebam. So. Non iniuria: nam id arbitror
apprime in vita esse utile, ut ne quid nimis.
Si. Sic vita erat: facile omnes perferre ac pati:
cum quibus erat cumque una, iis sese dedere:
eorum obsequi studiis: advorsus nemini:

numquam praeponens se illis: ita facillume
sine invidia laudem invenias, et amicos pares.
So. Sapienter vitam instituit: namque hoc tempore
obsequium amicos, veritas odium parit.
Si. Interea mulier quaedam abhinc triennium
ex Andro commigravit huc viciniam,
inopia et cognatorum neglegentia
coacta, egregia forma atque aetate integra.
So. [*Aside.*] Hei, vereor ne quid Andria apportet mali.
Si. Primum haec pudice vitam, parce ac duriter
agebat, lana ac tela victum quaeritans.
Sed postquam amans accessit,
unus et item alter: forte, ita ut fit, filium
perduxere illuc, secum ut una esset, meum.
Egomet continuo mecum: Certe captus est;
habet! observabam mane illorum servulos;
quaerebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
quicquam attinere. enimvero spectatum satis
putabam, et magnum exemplum continentiae:
quum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
bona dicere, et laudare fortunas meas
qui gnatum haberem tali ingenio praeditum.
Quid verbis opus est? hac fama impulsus Chremes
ultro ad me venit, unicam gnatam suam
cum dote summa filio uxorem ut daret.
placuit: despondi: hic nuptiis dictust dies.
So. Quid obstat, cur non verae fiant? Si. Audies.
Fere in diebus paucis, quibus haec acta sunt,
Chrysis vicina haec moritur. So. O factum bene!

beasti: hei, metui a Chryside. Si. Ibi tum filius
cum illis, qui amabant Chrysidem, una aderat frequens:
curabat una funus: tristis interim;
nonnumquam collacrumabat. placuit tum id mihi.
sic cogitabam: Hic parvae consuetudinis
causa huius mortem tam fert familiariter:
quid si ipse amasset? quid hic mihi faciet patri?
haec ego putabam esse omnia humani ingeni
mansuetique animi officia. Quid multis moror?
egomet quoque eius causa in funus prodeo,
nihil suspicans etiam mali. So. Hem, quid id est? Si. Scies.
ecfertur. imus. interea inter mulieres,
quae ibi aderant, forte unam aspicio adulescentulam,
forma... So. bona fortasse. Si. et voltu, Sosia,
adeo modesto, adeo venusto, ut nil supra.
quae quum mihi lamentari praeter ceteras
visa est, et quia erat forma praeter ceteras
honesta et liberali, accedo ad pedisequas:
quae sit, rogo. sororem esse aiunt Chrysidis.
percussit ilico animum. atat, hoc illud est,
hinc illae lacrumae, haec illast misericordia.
So. Quam timeo, quorsum evadas. Si. Funus interim
procedit. sequimur: ad sepulcrum venimus:
in ignem impositast: fletur. Interea haec soror,
quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
satis cum periclo. Ibi tum exanimatus Pamphilus
bene dissimulatum amorem et celatum indicat:

accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
reiecit se in eum flens quam familiariter.
So. Quid ais? Si. Redeo inde iratus atque aegre ferens.
nec satis ad obiurgandum causae. diceret:
'quid feci? quid commerui aut peccavi, pater?
quae sese in ignem inicere voluit, prohibui:
servavi.' honesta oratio est. So. Recte putas:
nam si illum obiurges, vitae qui auxilium tulit;
quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?
Si. Venit Chremes postridie ad me, clamitans,
indignum facinus comperisse; Pamphilum
pro uxore habere hanc peregrinam. ego illud sedulo
negare factum. ille instat factum. denique
ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
neget daturum. So. Non tu ibi gnatum...? Si. Ne haec quidem
satis vemens causa ad obiurgandum. So. Qui, cedo?
Si. 'Tute ipse his rebus finem praescripsti, pater.
prope adest, quum alieno more vivendumst mihi:
sine nunc meo me vivere interea modo.'
So. Qui igitur relictus est obiurgandi locus?
Si. Si propter amorem uxorem nolit ducere,
ea primum ab illo animadvortenda iniuriast.
et nunc id operam do, ut per falsas nuptias

vera obiurgandi causa sit, si deneget:
simul sceleratus Davus si quid consili
habet, ut consumat nunc, quum nihil obsint doli:
quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
facturum: magis id adeo, mihi ut incommodet,
quam ut obsequatur gnato. So. Quapropter? Si. Rogas?
mala mens, malus animus. quem quidem ego si sensero,—
sed quid opust verbis? Sin eveniat, quod volo,
in Pamphilo ut nihil sit morae, restat Chremes,
qui mi exorandus est: et spero confore.
Nunc tuumst officium, has bene ut adsimules nuptias,
perterrefacias Davum, observes filium,
quid agat, quid cum illo consili captet. So. Sat est:
curabo: eamus nunciam intro. Si. I prae, sequar.
[*Exeunt.*

SCENE II.

Enter Simo.

Si. Non dubiumst, quin uxorem nolit filius:
ita Davom modo timere sensi, ubi nuptias
futuras esse audivit. Sed ipse exit foras.

Enter Davus *speaking to himself, not observing* Simo.

Da. Mirabar, hoc si sic abiret, et eri semper lenitas
verebar quorsum evaderet:

qui postquam audierat non datum iri filio uxorem suo,
numquam cuiquam nostrum verbum fecit, neque id aegre tulit.
SI. [*Aside.*] At nunc faciet; neque, ut opinor, sine tuo magno malo.
DA. Id voluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,
sperantes, iam amoto metu, interea oscitantes opprimi,
ut ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias.
astute! SI. [*Aside.*] Carnufex quae loquitur? DA. [*Aside.*] Erus est, neque provideram.
SI. Dave. DA. Hem, quid est? SI. Ehodum ad me! DA. Quid hic volt? SI. Quid ais? DA. Qua de re? SI. Rogas?
meum gnatum rumor est amare. DA. Id populus curat scilicet.
SI. Hocine agis, an non? DA. Ego vero istuc. SI. Sed nunc ea me exquirere
iniqui patris est: nam quod antehac fecit nihil ad me attinet.
dum tempus ad eam rem tulit, sini, animum ut expleret suum:
nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.
dehinc postulo, sive aequumst, te oro, Dave, ut redeat iam in viam.
hoc quid sit? omnes, qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt.
DA. Ita aiunt. SI. Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,

ipsum animum aegrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.
DA. Non hercle intellego. SI. Non? hem! DA. Non: Davus sum, non Oedipus.
SI. Nempe ergo aperte vis, quae restant, me loqui. DA. Sane quidem.
SI. Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis
fallaciae conari, quo fiant minus,
aut velle in ea re ostendi, quam sis callidus;
verberibus caesum te, Dave, in pistrinum dedam usque ad necem,
ea lege atque omine ut, si te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc intellextine? an nondum etiam ne hoc quidem? DA. Immo callide;
ita aperte ipsam rem modo locutus, nihil circum itione usus es.
SI. Ubivis facilius passus sim quam in hac re me deludier.
DA. Bona verba, quaeso. SI. Irrides: nihil me fallis. edico tibi,
ne temere facias. neque tu haud dices tibi non praedictum. Cave. [*Exit* SIMO.
DA. Enimvero, Dave, nihil loci est segnitiae neque socordiae,
quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis:
quae si non astu providentur, me aut erum pessum dabunt.
Nec quid agam certumst: Pamphilumne adiutem, an auscultem seni.

si illum relinquo, eius vitae timeo: sin opitulor, huius minas;
cui verba dare difficilest. primum iam de amore hoc comperit:
me infensus servat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam.
si senserit, aut si quam lubitum fuerit causam ceperit:
quo iure quaque iniuria praecipitem in pistrinum dabit.
ad haec mala hoc mi accedit etiam: haec Andria,
sive ista uxor sive amicast, gravida e Pamphilo est.
audireque eorum est operae pretium audaciam:
nam inceptiost amentium, haud amantium:
quicquid peperisset, decreverunt tollere:
et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
civem Atticam esse hanc. 'Fuit olim hinc quidam senex,
mercator: navem is fregit apud Andrum insulam:
is obiit mortem. ibi tum hanc eiectam Chrysidis
patrem recepisse orbam, parvam.'—Fabulae.
mihi quidem non fit verisimile; atque ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur. At ego hinc me ad forum, ut
conveniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat. [*Exit* DAVUS.

Enter Mysis.

[Mysis, *speaking through the door to a servant in the house.*]

Audivi, Archilis, iamdudum: Lesbiam adduci iubes.
sane pol illa temulenta est mulier et temeraria,
nec satis digna, cui committas primo partu mulierem;
tamen eam adducam. [*To the audience.*] Importunitatem spectate aniculae.
quia compotrix ejus est.—Di, date facultatem obsecro
huic pariundi, atque illi in aliis potius peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor quid siet.
opperiar, ut sciam numquidnam haec turba tristitiae adferat.

Enter Pamphilus *in great agitation; not seeing* Mysis.

Pa. Hocinest humanum factum aut inceptum? hocinest officium patris?
My. [*Aside.*] Quid illud est? Pa. Pro deum fidem, quid est, si haec non contumeliast?
uxorem decrerat dare sese mi hodie: nonne oportuit
praescisse me ante? nonne prius communicatum oportuit?
My. [*Aside.*] Miseram me, quod verbum audio?
Pa. Quid? Chremes, qui denegarat se commissurum mihi

gnatam suam uxorem, id mutavit, quia me immutatum videt?
itane obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?
quod si fit, pereo funditus.
adeone hominem esse invenustum aut infelicem quemquam, ut ego sum?
pro deum atque hominum fidem!
nullone ego Chremetis pacto adfinitatem effugere potero?
quot modis contemptus, spretus? facta, transacta omnia.
nam quid ego nunc dicam de patre? Ah,
tantamne rem tam neglegenter agere? praeteriens modo
mi apud forum, 'uxor tibi ducenda est, Pamphile, hodie,' inquit, 'para:
abi domum.' Id mihi visust dicere, 'abi cito, et suspende te.'
quodsi ego rescissem id prius,—quid facerem, si quis me roget:
aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc quid primum exsequar?
tot me impediunt curae, quae meum animum divorse trahunt;
amor, misericordia huius, nuptiarum sollicitatio,
tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc
quae meo cumque animo lubitumst facere. eine ego ut advorser? Hei mihi,

incertumst, quid agam. My. [*Aside.*] Misera timeo, 'incertum' hoc quorsum accidat.
sed nunc peropus est, aut hunc cum ipsa, aut de illa me advorsum hunc loqui.
dum in dubio est animus, paulo momento huc vel illuc impellitur.
Pa. [*Hearing* Mysis' *voice.*] Quis hic loquitur? Mysis, salve. My. O salve, Pamphile. Pa. Quid agit? My. Rogas?
laborat e dolore; atque ex hoc misera sollicita est, diem
quia olim in hunc sunt constitutae nuptiae. tum autem hoc timet,
ne deseras se. Pa. Hem, egone istuc conari queam?
ego propter me illam decipi miseram sinam
quae mihi suum animum atque omnem vitam credidit,
quam ego animo egregie caram pro uxore habuerim?
non faciam. My. Haud verear, si in te sit solo situm:
sed ut vim queas ferre. Pa. Adeon me ignavum putas,
adeon porro ingratum aut inhumanum aut ferum,
ut neque me consuetudo neque amor neque pudor
commoveat neque commoneat, ut servem fidem?
My. Unum hoc scio, hanc meritam esse, ut memor esses sui.
Pa. Memor essem? O Mysis Mysis, etiam nunc mihi

scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
de Glycerio. Iam ferme moriens me vocat:
accessi: vos semotae: nos soli: incipit:
'Mi Pamphile, huius formam atque aetatem vides:
nec clam te est, quam illi utraeque res nunc utiles
et ad pudicitiam et ad rem tutandam sient.
quod ego per hanc te dextram oro et genium tuum,
per tuam fidem, perque huius solitudinem
te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras.
si te in germani fratris dilexi loco,
sive haec te solum semper fecit maxumi,
seu tibi morigera fuit in rebus omnibus,
te isti virum do, amicum, tutorem, patrem.
bona nostra haec tibi permitto, et tuae mando fide.'
Hanc mi in manum dat: mors continuo ipsam occupat.
accepi: acceptam servabo. MY. Ita spero quidem.
PA. Sed cur tu abis ab illa? MY. Obstetricem arcesso. PA. Propera. Atque audin?
Verbum unum cave de nuptiis; ne ad morbum hoc etiam. MY. Teneo. [*Exeunt.*

SCENE III.

Enter DAVUS, *crossing the stage hastily, and, immediately after*, PAMPHILUS.

PA. Dave, ades, resiste. DA. [*Looking round.*] Quis homo est, qui me—? O Pamphile, te ipsum quaero.

Pa. Dave, perii. Da. Quin tu hoc audi. Pa. Interii. Da. Quid timeas, scio.
Pa. Nuptiae mi. Da. Etsi scio? Pa. Hodie. Da. Obtundis, tametsi intellego?
id paves, ne ducas illam.
Pa. Istuc ipsum. Da. Atque istuc ipsum nil pericli est: me vide.
Pa. Obsecro te, quamprimum hoc me libera miserum metu. Da. Hem,
libero; uxorem tibi non dat iam Chremes. Pa. Qui scis? Da. Scies.
Tuus pater modo hic me prendit: ait tibi uxorem dare sese
hodie; item alia multa, quae nunc non est narrandi locus.
continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi haec.
ubi te non invenio, ibi ascendo in quendam excelsum locum.
circumspicio. nusquam.
mihi molestum. quid agam cogito.
redeunti interea ex ipsa re mi incidit suspitio: hem,
paululum obsoni: ipsus tristis: de improviso nuptiae:
non cohaerent. Pa. Quorsumnam istuc? Da. Ego me continuo ad Chremen.
quum illo advenio, solitudo ante ostium: iam id gaudeo.
Pa. Recte dicis: perge. Da. Maneo: interea introire neminem

video, exire neminem: matronam nullam in aedibus,
nil ornati, nil tumulti: accessi: intro aspexi. Pa. Scio.
magnum signum. Da. Num videntur convenire haec nuptiis?
Pa. Non opinor, Dave. Da. 'Opinor' narras? non recte accipis.
certa res est. etiam puerum inde abiens conveni Chremi.
holera et pisciculos minutos ferre obolo in cenam seni.
Pa. Quid igitur sibi volt pater? cur simulat? Da. Ego dicam tibi.
si id suscenseat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes,
prius quam tuum ut sese habeat animum ad nuptias perspexerit,
ipsus sibi esse iniurius videatur: neque id iniuria:
sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
tum illae turbae fient. Pa. Quidvis patiar. Da. Pater est, Pamphile.
difficilest. tum haec solast mulier. dictum ac factum invenerit
aliquam causam, quamobrem eiciat oppido. Pa. Eiciat? Da. Cito.
Pa. Cedo igitur quid faciam, Dave? Da. Dic te ducturum. Pa. Hem. Da. Quid est?
Pa. Egon dicam? Da. Cur non? Pa. Numquam faciam. Da. Ne nega.

PA. Suadere noli. DA. Ex ea re quid fiat, vide.
PA. Ut ab illa excludar, huc concludar. DA. Non itast.
nempe hoc sic esse opinor: dicturum patrem,
'ducas volo hodie uxorem:' tu, 'ducam,' inquies.
cedo quid iurgabit tecum? hic reddes omnia
quae nunc sunt certa ei consilia, incerta ut sient,
sine omni periclo: nam hoc haud dubiumst, quin Chremes
tibi non det gnatam. nec tu ea causa minueris
haec quae facis, ne is mutet suam sententiam.
patri dic velle: ut, quum velit, tibi iure irasci non queat.
nam si te aequo animo ferre accipiet, neglegentem feceris:
aliam otiosus quaeret: interea aliquid acciderit boni.
PA. Itan credis? DA. Haud dubium id quidemst. PA. Vide quo me inducas. DA. Quin taces?
PA. Dicam. puerum autem ne resciscat mi esse ex illa, cautio est:
nam pollicitus sum suscepturum. DA. O facinus audax! PA. Hanc fidem
sibi me obsecravit, qui se sciret non deserturum, ut darem.
DA. Curabitur. Sed pater adest. cave te esse tristem sentiat.

Enter SIMO. DAVUS *and* PAMPHILUS *stand aside.*

SI. Reviso quid agant, aut quid captent consili.

DA. Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges.
venit meditatus alicunde ex solo loco:
orationem sperat invenisse se,
qui differat te: proin tu fac apud te ut sies.
PA. Modo ut possim, Dave. DA. Crede inquam hoc mihi, Pamphile,
numquam hodie tecum commutaturum patrem
unum esse verbum, si te dices ducere.
SI. [*Aside, perceiving* DAVUS *and* PAMPHILUS.] Utrumque adesse video. DA. [*Aside to* PAMPHILUS.] Hem, serva. SI. [*Aloud.*] Pamphile!
DA. [*Aside to* PAMPHILUS.] Quasi de improviso respice ad eum. PA. [*Aloud.*] Ehem, pater.
DA. [*Aside.*] Probe. SI. Hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.
PA. Neque istic, neque alibi tibi erit usquam in me mora. [SIMO *looks bewildered.*]
DA. [*Aside.*] Obmutuit. SI. [*Recovering himself.*] Facis ut te decet,
quum istuc quod postulo impetro cum gratia.
i nunc iam intro; ne in mora quum opus sit sies.
PA. Eo. [*Exit* PAMPHILUS.

Enter MYSIS *and* LESBIA, *crossing to* GLYCERIUM'S *house.*

MY. Ita pol quidem res est, ut dixti, Lesbia:
fidelem haud ferme mulieri invenias virum.
SI. [*Aside.*] Ab Andriast ancilla haec. DA. Quid narras? SI. Itast.

MY. Sed hic Pamphilus... SI. [*Aside.*] Quid dicit? MY. firmavit fidem. SI. [*Aside.*] Hem.
DA. [*Aside.*] Utinam aut hic surdus, aut haec muta facta sit.
MY. Nam quod peperisset, iussit tolli. SI. [*Aside.*] O Iuppiter!
quid ego audio? actumst, siquidem haec vera praedicat.
LE. Bonum ingenium narras adulescentis. MY. Optumum.
Sed sequere me intro, ne in mora illi sis. LE. Sequor.

[*Exeunt* MYSIS *and* LESBIA *into* GLYCERIUM'S *house.*

DA. [*Scratching his head.*] Quod remedium nunc huic malo inveniam? SI. [*Speaking to himself.*] Quid hoc?
adeone est demens? ex peregrina? iam scio; ah
vix tandem sensi stolidus. DA. Quid hic sensisse ait?
SI. Haec primum adfertur iam mihi ab hoc fallacia:
hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.
hicine me si imparatum in veris nuptiis
adortus esset, quos mihi ludos redderet?
nunc huius periclo fit; ego in portu navigo.

Re-enter LESBIA, *speaking through the door to a servant within.*

LE. Adhuc, Archilis, quae adsolent quaeque oportet
signa esse ad salutem, omnia huic esse video.

quod iussi ei dari bibere et quantum imperavi
date: mox ego huc revertor.
[*Turning to the audience.*] Per ecastor scitus puer est natus Pamphilo.
Deos quaeso, ut sit superstes, quandoquidem ipsest ingenio bono;
quumque huic est veritus optumae adulescenti facere iniuriam. [*Exit.*
SI. Vel hoc quis non credat, qui te norit, abs te esse ortum? DA. Quidnam id est?
SI. Non imperabat coram, quid opus facto esset puerperae:
sed postquam egressast, illis, quae sunt intus, clamat de via.
O Dave, itan contemnor abs te? aut itane tandem idoneus
tibi videor esse, quem tam aperte fallere incipias dolis?
saltem accurate: ut metui videar certe, si resciverim.
DA. [*Aside.*] Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego. SI. Edixin tibi,
interminatus sum, ne faceres? num veritus? quid retulit?
Credon tibi hoc nunc, peperisse hanc e Pamphilo?
DA. [*Aside.*] Teneo, quid erret, et quid agam habeo. SI. Quid taces?
DA. Quid credas? quasi non tibi renuntiata sint haec sic fore.
SI. Mihin quisquam? DA. Eho an tute intellexti hoc adsimulari? SI. Irrideor.

Da. Renuntiatumst: nam qui istaec tibi incidit suspitio?
Si. Qui? quia te noram. Da. Quasi tu dicas, factum id consilio meo.
Si. Certe enim scio. Da. Non satis me pernosti etiam, qualis sim, Simo.
Si. Egon te? Da. Sed, si quid narrare occepi, continuo dari
tibi verba censes falso: itaque hercle nil iam muttire audeo.
Si. Hoc ego scio unum, neminem peperisse hic. Da. Intellexti.
sed nihilo setius mox deferent puerum huc ante ostium.
id ego iam nunc tibi renuntio, ere, futurum, ut sis sciens:
ne tu hoc posterius dicas Davi factum consilio aut dolis.
prorsus a me opinionem hanc tuam esse ego amotam volo.
Si. Unde id scis? Da. Audivi, et credo:
postquam videt
nuptias domi apparari, missast ancilla ilico
obstetricem arcessitum ad eam, et puerum ut adferret simul.
Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, nihil moventur nuptiae.
scimus, quam misere hanc amarit. nunc sibi uxorem expetit.

Postremo id mihi da negoti: tu tamen idem has nuptias
perge facere ita, ut facis: et id spero adiuturos deos.
Si. Immo abi intro: ibi me opperire, et quod parato opus est para. [*Exit* Davus.
Non impulit me, haec nunc omnino ut crederem:
atque hauscio an quae dixit sint vera omnia:
sed parvi pendo: illud mi multo maxumumst,
quod mihi pollicitust ipsus gnatus. Nunc Chremen
conveniam: orabo gnato uxorem: si impetro,
quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitust, haud dubiumst mihi,
si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obviam.

Enter Chremes.

Si. Iubeo Chremetem. Ch. O, te ipsum quaerebam. Si. Et ego te. Ch. Optato advenis.
Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie nubere
meam filiam tuo gnato: id viso tune an illi insaniant.
Si. Ausculta paucis: et quid ego te velim et tu quod quaeris scies.
Ch. Ausculto: loquere quid velis.
Si. Per te deos oro, et nostram amicitiam, Chremes,
quae incepta a parvis cum aetate accrevit simul,
perque unicam gnatam tuam et gnatum meum,

cuius tibi potestas summa servandi datur,
ut me adiuves in hac re: atque ita uti nuptiae
fuerant futurae, fiant. Ch. Ah ne me obsecra:
quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.
alium esse censes nunc me, atque olim quum dabam?
si in remst utrique ut fiant, arcessi iube.
sed si ex ea re plus malist quam commodi
utrique, id oro te in commune ut consulas,
quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.
Si. Immo ita volo, itaque postulo ut fiat, Chremes:
neque postulem abs te, ni ipsa res moneat. Ch. Quid est?
Si. Irae sunt inter Glycerium et gnatum. Ch. Audio.
Si. Ita magnae, ut sperem posse avelli. Ch. Fabulae.
Si. Profecto sic est. Ch. Sic hercle, ut dicam tibi:
amantium irae amoris integratiost.
Si. Hem, id te oro, ut ante eamus. dum tempus datur,
dumque eius lubido occlusast contumeliis,
prius quam harum scelera et lacrumae confictae dolis
redducunt animum aegrotum ad misericordiam,
uxorem demus. spero consuetudine
coniugio liberali devinctum, Chremes,
dein facile ex illis sese emersurum malis.
Ch. Quid istic? Si ita istuc animum induxti esse utile,
nolo tibi ullum commodum in me claudier.
Si. Merito te semper maxumi feci, Chremes.

Ch. Sed quid ais? Si. Quid? Ch. Qui scis eos nunc discordare inter se?
Si. Ipsus mihi Davus, qui intumust eorum consiliis, dixit:
et is mihi suadet, nuptias quantum queam ut maturem.
num censes faceret, filium nisi sciret eadem haec velle?
tute adeo iam eius verba audies. [*Shouting.*] Heus, evocate huc Davum.
Atque eccum: video ipsum foras exire.

Enter Davus.

Da. Ad te ibam. Si. Quidnam est?
Da. Cur uxor non arcessitur? iam advesperascit. Si. Audin?
ego dudum non nil veritus sum, Dave, abs te, ne faceres idem
quod volgus servorum solet, dolis ut me deluderes:
propterea quod amat filius. Da. Egone istuc facerem? Si. Credidi:
idque adeo metuens vos celavi, quod nunc dicam. Da. Quid? Si. Scies:
nam propemodum habeo fidem. Da. Tandem cognosti qui siem?
Si. Non fuerant nuptiae futurae. Da. Quid? non? Si. Sed ea gratia
simulavi, vos ut pertemptarem. Da. Quid ais? Si. Sic res est. Da. Vide!

numquam istuc quivi ego intellegere. vah, consilium callidum!
Si. Hoc audi. ut hinc te introire iussi, opportune hic fit mi obviam. Da. [*Aside.*] Hem,
numnam periimus? Si. Narro huic, quae tu dudum narrasti mihi.
Da. [*Aside.*] Quidnam audio? Si. Gnatam ut det oro, vixque id exoro. Da. [*Aside.*] Occidi. Si. Hem,
quid dixisti? Da. Optume inquam factum. Si. Nunc per hunc nullast mora.
Ch. Domum modo ibo: ut apparetur dicam: atque huc renuntio.
Si. Nunc te oro, Dave, quoniam solus mi effecisti has nuptias—
Da. Ego vero solus. Si. corrigere mihi gnatum porro enitere.
Da. Faciam hercle sedulo. Si. Potes nunc, dum animus irritatus est.
Da. Quiescas. Si. Age igitur, ubi nunc est ipsus? Da. Mirum ni domi est.
Si. Ibo ad eum atque eadem haec tibi quae dixi, dicam itidem illi. [*Exeunt* Si. *and* Ch.] Da. Nullus sum.
quid causae est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar via?
nil est preci loci relictum; iam perturbavi omnia:
erum fefelli: in nuptias conieci erilem filium;
feci hodie ut fierent, insperante hoc atque invito Pamphilo.
hem astutias: quod si quiessem, nil evenisset mali.

Sed eccum video ipsum: occidi.
utinam mihi esset aliquid hic, quo nunc me praecipitem darem.

Enter Pamphilus

Pa. Ubi illic est scelus qui me hodie...? Da. [*Aside.*] Perii. Pa. Atque hoc confiteor iure
mi obtigisse; quandoquidem tam iners, tam nulli consili sum.
servon fortunas meas me commisisse futili!
Ego pretium ob stultitiam fero: sed inultum id numquam auferet.
Da. Posthac incolumem sat scio fore me, si devito hoc malum.
Pa. Nam quid ego nunc dicam patri? negabon velle me, modo
qui sum pollicitus ducere? qua audacia id facere audeam?
nec, quid me nunc faciam, scio. Da. [*Aside.*] Nec me quidem, atque id ago sedulo.
dicam aliquid iam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram.
Pa. [*Seeing* Davus.] Oh. Da. Visus sum. Pa. Ehodum, bone vir, quid ais? viden' me consiliis tuis
miserum impeditum esse? Da. At iam expediam. Pa. Expedies? Da. Certe, Pamphile.
Pa. Nempe ut modo. Da. Immo melius spero. Pa. Oh tibi ego ut credam, furcifer?

tu rem impeditam et perditam restituas? hem! quo fretus sim,
qui me hodie ex tranquillissima re coniecisti in nuptias.
At non dixi esse hoc futurum? DA. Dixti. PA. Quid meritu's? DA. Crucem.
Sed sine paululum ad me redeam: iam aliquid dispiciam. PA. Hei mihi,
quum non habeo spatium, ut de te sumam supplicium, ut volo:
namque hoc tempus, praecavere mihi me, haud te ulcisci, sinit.
DA. Deceptus sum, at non defetigatus. PA. [*Ironically.*] Scio.
DA. Hac non successit, alia aggrediemur via.
nisi si id putas, quia primo processit parum,
non posse iam ad salutem converti hoc malum.
PA. Immo etiam: nam satis credo, si advigilaveris,
ex unis geminas mihi conficies nuptias.
DA. Ego, Pamphile, hoc tibi pro servitio debeo,
conari manibus, pedibus, noctesque et dies,
capitis periclum adire, dum prosim tibi:
tuumst, si quid praeter spem evenit, mi ignoscere.
Parum succedit, quod ago: at facio sedulo.
vel melius tute reperi, me missum face.
PA. Cupio: restitue, quem a me accepisti locum.
DA. Faciam. PA. At iam hoc opus est. DA. St! mane: crepuit hinc a Glycerio ostium.
PA. Nihil ad te. DA. Quaero. PA. Hem, nuncin demum? DA. At iam hoc tibi inventum dabo.

Enter Mysis.

My. [*Speaking to* Glycerium *within.*] Iam ubi ubi erit, inventum tibi curabo, et mecum adductum
tuum Pamphilum: tu modo, anime mi, noli te macerare.
Pa. Mysis. My. Quis est? [*Seeing Pamphilus.*] Ehem Pamphile, optume mihi te offers. Pa. Quid id est?
My. Orare iussit, si se ames, era, iam ut ad se venias:
videre ait te cupere. Pa. Vah, perii: hoc malum integrascit.
sicin me atque illam opera tua nunc miseros sollicitari?
nam idcirco arcessor, nuptias quod mi apparari sensit.
My. Atque edepol
ea res est: proptereaque nunc misera in maerore est. Pa. Mysis,
per omnes tibi adiuro deos, numquam eam me deserturum;
non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omnes homines.
hanc mi expetivi, contigit: conveniunt mores: valeant
qui inter nos discidium volunt: hanc, nisi mors, mi adimet nemo.
My. Resipisco. Pa. Non Apollinis magis verum, atque hoc, responsum est.
Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,

quo minus hae fierent nuptiae, volo. sed si id non poterit,
id faciam, in proclivi quod est, per me stetisse ut credat.
Da. Consilium quaero. Pa. Fortis!
scio, quid conere. Da. Hoc ego tibi profecto effectum reddam.
Pa. Iam hoc opus est. Da. Quin iam habeo.
Pa. Quid facies? cedo. Da. Dies mi hic ut satis sit vereor
ad agendum: ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas:
proinde hinc te amolire: nam impedimento mi es.
Pa. Ego hanc visam. [*Exit* Pa.]
Da. Tu, Mysis, dum exeo, parumper opperire hic.
My. Quapropter? Da. Ita facto opus est. My. At matūra. Da. Iam inquam hic adero.
[*Exit* Davus *into* Glycerium's *house.*
My. Nihilne esse proprium cuiquam? Di, vostram fidem:
summum bonum esse erae putavi hunc Pamphilum,
amicum, amatorem, virum, in quovis loco
paratum: verum ex eo nunc misera quem capit
laborem? facile hic plus malist, quam illic boni.
Sed Davus exit. [*Re-enter* Davus *with the baby in his arms.*] Mi homo, quid istuc obsecrost?
quo portas puerum? Da. Mysis, nunc opus est tua
mihi ad hanc rem exprompta malitia atque astutia.
My. Quidnam incepturus? Da. Accipe a me hunc ocius,

atque ante nostram ianuam appone. My. Obsecro,
humine? Da. Ex ara hinc sume verbenas tibi,
atque eas substerne. My. Quamobrem id tute non facis?
Da. Quia si forte opus sit ad erum iurato mihi,
non apposisse, ut liquido possim. My. Intellego:
nova nunc religio unde istaec incessit, cedo?
Da. Move ocius te, ut quid agam porro intellegas.
Pro Iuppiter! My. Quid est? Da. Sponsae pater intervenit.
repudio, quod consilium primum intenderam.
My. Nescio quid narres. Da. Ego quoque hinc ab dextera
venire me adsimulabo: tu, ut subservias
orationi, utcumque opus sit, verbis vide.
[*Retires to the back of the stage.*
My. Ego quid agas nil intellego: sed si quid est
quod mea opera opus sit vobis, ut tu plus vides,
manebo, ne quod vostrum remorer commodum.

Enter Chremes.

Ch. Revortor, postquam quae opus fuere ad nuptias
gnatae paravi, ut iubeam arcessi. Sed quid hoc?
puer herclest: mulier, tune apposisti hunc? My. [*Aside, looking about for* Davus.] Ubi illic est?
Ch. Non mihi respondes? My. [*Still bewildered.*] Nusquam est. vae miserae mihi,
reliquit me homo, atque abiit. Da. [*Coming forward.*] Di vostram fidem,

quid turbae apud forum est! quid illi hominum litigant!
tum annona carast. [*Aside.*] quid dicam aliud, nescio. [Chremes *retires to the back of the stage.*
My. Cur tu obsecro hic me solam? Da. Hem! quae haec est fabula?
Eho Mysis, puer hic unde est? quisve huc attulit?
My. Satin sanus, qui me id rogites? Da. Quem igitur rogem,
qui hic neminem alium videam? Ch. [*Aside.*] Miror, unde sit.
Da. [*Angrily.*] Dictura es quod rogo? My. Au. Da. [*Aside.*] Concede ad dexteram.
My. Deliras: non tute ipse? Da. [*Aside, threateningly.*] Verbum si mihi
unum, praeterquam quod te rogo,—faxis cave.
My. Male dicis? Da. Unde est? My. A nobis. Da. Hahahae!
Mirum vero, impudenter mulier si facit
ancilla? Ch. [*Aside.*] Ab Andria est haec, quantum intellego.
Da. Adeon videmur vobis esse idonei,
in quibus sic illudatis? Ch. [*Aside.*] Veni in tempore.
Da. [*To* Mysis, *who is going to take the child up.*] Propera adeo puerum tollere hinc ab ianua:
[*Aside.*] mane: cave quoquam ex istoc excessis loco.
My. Di te eradicent: ita me miseram territas.
Da. Tibi ego dico, annon? My. Quid vis? Da. At etiam rogas?

Cedo, cuium puerum hic apposisti? dic mihi.
My. Tu nescis? Da. Mitte id, quod scio: dic, quod rogo.
My. Vostri. Da. Cuius nostri? My. Pamphili. Ch. [*Aside.*] Hem. Da. Quid? Pamphili?
My. Eho, annon est? Ch. [*Aside.*] Recte ego semper fugi has nuptias.
Da. O facinus animadvortendum. My. Quid clamitas?
Da. Quemne ego heri vidi ad vos adferri vesperi?
My. O hominem audacem! Da. Verum. vidi Cantharam
suffarcinatam. My. Dis pol habeo gratiam,
quum in pariundo aliquot adfuerunt liberae.
Da. Ne illa illum haud novit, cuius causa haec incipit.
'Chremes si appositum puerum ante aedes viderit,
suam gnatam non dabit.' tanto hercle magis dabit.
Ch. [*Aside.*] Non hercle faciet. Da. Nunc adeo, ut tu sis sciens,
nisi puerum tollis, iam ego hunc in mediam viam
provolvam: teque ibidem pervolvam in luto.
My. Tu pol homo non es sobrius. Da. Fallacia
alia aliam trudit. iam susurrari audio,
civem Atticam esse hanc. Ch. [*Aside.*] Hem. Da. Coactus legibus
eam uxorem ducet. My. Au, obsecro, an non civis est?
Ch. [*Aside.*] Iocularium in malum insciens paene incidi.

DA. [*Starting.*] Quis hic loquitur? O Chremes, per tempus advenis.
Ausculta. CH. Audivi iam omnia. DA. Anne tu omnia?
CH. Audivi, inquam, a principio. DA. Audistine obsecro? hem
scelera! hanc iam oportet in cruciatum hinc abripi.
[*To* MYSIS.] Hic ille est: non te credas Davum ludere.
MY. [*Crying.*] Me miseram: [*To* CHREMES.] nil pol falsi dixi, mi senex.
CH. Novi omnem rem. Est Simo intus? DA. Est. [*Exit* CHREMES. DAVUS *puts his arm round* MYSIS' *waist.*] MY. Ne me attigas,
sceleste! Si pol Glycerio non omnia haec...
DA. Eho inepta, nescis quid sit actum? MY. Qui sciam?
DA. Hic socer est. alio pacto haud poterat fieri,
ut sciret haec, quae voluimus. MY. Praediceres.
DA. Paulum interesse censes, ex animo omnia,
ut fert natura, facias, an de industria? [*Exeunt.*

CRITO *has come to Athens to look after the property of* CHRYSIS, *which has devolved on him by her death as next of kin. He meets* MYSIS, *who tells him that* GLYCERIUM *has not yet discovered her parents.*

SCENE IV.

Chremes, *who had gone to see* Simo *and tell him that he would not give his daughter* Philumena *to* Pamphilus, *now enters talking with* Simo.

Ch. Satis iam, satis, Simo, spectata erga te amicitiast mea :
satis pericli coepi adire : orandi iam finem face.
dum studeo obsequi tibi, paene illusi vitam filiae.
Si. Immo enim nunc quum maxume abs te postulo atque oro, Chremes,
ut beneficium verbis initum dudum nunc re comprobes.
Ch. Vide quam iniquus sis prae studio : dum id efficias quod cupis,
neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas :
nam si cogites, remittas iam me onerare iniuriis.
Si. Quibus? Ch. Ah rogitas? perpulisti me, ut homini adulescentulo,
in alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,
filiam ut darem in seditionem atque in incertas nuptias,
eius labore atque eius dolore gnato ut medicarer tuo.
impetrasti; incepi, dum res tetulit. nunc non fert : feras.
illam hinc civem esse aiunt : puer est natus : nos missos face.

Si. Per ego te deos oro, ut ne illis animum inducas credere,
quibus id maxume utilest, illum esse quam deterrimum.
nuptiarum gratia haec sunt facta atque incepta omnia.
ubi ea causa quamobrem haec faciunt erit adempta his, desinent.
Ch. Erras: cum Davo egomet vidi iurgantem ancillam. Si. Scio.
Ch. Vero voltu; quum ibi me adesse neuter tum praesenserat.
Si. Credo; et id facturas Davus dudum praedixit mihi.
Et nescio qui tibi sum oblitus hodie ac volui dicere.

Enter Davus *from* Glycerium's *house.* Simo *and* Chremes *talk aside.*

Da. [*Speaking to the servants within.*] Animo nunc iam otioso esse impero... Ch. Hem Davum tibi.
Si. Unde egreditur? Da. meo praesidio atque hospitis. Si. Quid illud mali est?
Da. Ego commodiorem hominem, adventum, tempus, non vidi. Si. Scelus,
quemnam hic laudat? Da. Omnis res est iam in vado. Si. Cesso adloqui?
Da. [*Aside.*] Erus est: quid agam? Si. O salve, bone vir. Da. Ehem o Simo, o noster Chreme,
omnia apparata iam sunt intus. Si. Curasti probe.

Da. Ubi voles, arcesse. Si. Bene sane: id enimvero hinc nunc abest.
etiam tu hoc respondes, quid istic [*Pointing to* Glycerium's *door.*] tibi negotist? Da. Mihine? Si. Ita.
Da. Mihin? Si. Tibi ergo. Da. Modo ego introivi. Si. Quasi ego, quam dudum, rogem.
Da. Cum tuo gnato una. Si. Anne est intus Pamphilus? crucior miser.
Eho, non tu dixti, esse inter eos inimicitias, carnufex?
Da. Sunt. Si. Cur igitur hic est? Ch. Quid illum censes? cum illa litigat.
Da. Immo vero indignum, Chremes, iam facinus faxo ex me audies.
Nescio quis senex modo venit:—ellum!—confidens, catus:
quum faciem videas, videtur esse quantivis preti:
tristis severitas inest in voltu, atque in verbis fides.
Si. Quidnam apportas? Da. Nil equidem, nisi quod illum audivi dicere—
Si. Quid ait tandem? Da. Glycerium se scire civem esse Atticam. Si. Hem,
Dromo, Dromo! [*Enter* Dromo *with whip and straps.*] Dr. Quid est? Si. Dromo. Da. Audi. Si. Verbum si addideris.—Dromo.
Da. Audi obsecro. Dr. Quid vis? Si. Sublimen hunc intro rape, quantum potes.
Dr. Quem? Si. Davum. Da. Quamobrem? Si. Quia lubet. Rape inquam. Da. Quid feci? Si. Rape.

DA. Si quicquam invenies me mentitum, occidito. SI. Nihil audio.
ego iam te commotum reddam. DA. Tamenetsi hoc verum est? SI. Tamen.
[*To* DROMO.] Cura adservandum vinctum. atque audin? quadrupedem constringito.
Age nunc iam: ego pol hodie, si vivo, tibi
ostendam, erum quid sit pericli fallere,
et illi patrem. CH. Ah ne saevi tantopere. SI. O Chremes,
pietatem gnati! nonne te miseret mei?
tantum laborem capere ob talem filium?
Age Pamphile! exi Pamphile: ecquid te pudet?

Enter PAMPHILUS.

PA. Quis me volt? [*Aside.*] Perii! pater est. SI. Quid ais, omnium...? CH. Ah,
rem potius ipsam dic, ac mitte male loqui.
SI. Quasi quicquam in hunc iam gravius dici possiet.
Ain' tandem, civis Glyceriumst? PA. Ita praedicant.
SI. 'Ita praedicant'? O ingentem confidentiam!
num cogitat quid dicat? num facti piget?
vide num eius color pudoris signum usquam indicat?
PA. Me miserum! SI. Hem, modone id demum sensti, Pamphile?
Sed quid ego? cur me excrucio, aut cur me macero?
cur meam senectutem huius sollicito amentia?
an ut pro huius peccatis ego supplicium sufferam?

immo habeat, valeat, vivat cum illa. Pa. Mi pater...
Si. Quid 'mi pater'? quasi tu huius indigeas patris.
domus, uxor, liberi inventi invito patre.
adducti qui illam civem hinc dicant: viceris.
Pa. Pater, licetne pauca? Si. Quid dices mihi?
Ch. Tamen, Simo, audi. Si. Ego audiam? quid audiam,
Chremes? Ch. At tandem dicat. Si. Age dicat: sino.
Pa. Ego me amare hanc fateor. si id peccare est, fateor id quoque.
tibi, pater, me dedo. quidvis oneris impone: impera.
vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero, feram.
hoc modo te obsecro: ut ne credas a me adlegatum hunc senem.
sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. Si. Adducas? Pa. Sine, pater.
Ch. Aequum postulat: da veniam. Pa. Sine te hoc exorem. Si. Sino.

[*Exit* Pamphilus *into* Glycerium's *house*.

quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar, Chremes.
Ch. Pro peccato magno paulum supplici satis est patri.

Re-enter Pamphilus *with* Crito.

Cr. [*To* Pamphilus.] Mitte orare. una harum quaevis causa me ut faciam monet,
vel tu, vel quod verum est, vel quod ipsi cupio Glycerio.
Ch. Andrium ego Critonem video? is certe est. Cr. Salvus sis, Chremes.
Ch. Quid tu Athenas insolens? Cr. Evenit. Sed hicinest Simo?
Ch. Hic. Cr. Simo, men quaeris? Si. Eho, tu Glycerium hinc civem esse ais?
Cr. Tu negas? Si. Itane huc paratus advenis? Cr. Qua re? Si. Rogas?
tune impune haec facias? tune hic homines adulescentulos
imperitos rerum, eductos libere, in fraudem illicis?
sollicitando et pollicitando eorum animos lactas? Cr. Sanun es?
Si. ac meretricios amores nuptiis conglutinas?
Pa. [*Aside.*] Perii: metuo, ut substet hospes. Ch. Si, Simo, hunc noris satis,
non ita arbitrere: bonus est hic vir. Si. Hic vir sit bonus?
itane attemperate evenit, hodie in ipsis nuptiis
ut veniret, antehac numquam? est vero huic credendum, Chremes!
[*To* Crito.] Sycophanta! Cr. [*Angrily.*] Hem! Ch. Sic, Crito, est hic: mitte. Cr. Videat qui siet.

si mihi pergit quae volt dicere, ea quae non volt audiet.
ego istaec moveo aut curo? non tu tuum malum aequo animo feres?
nam ego quae dico, vera an falsa audieris, iam sciri potest.
Atticus quidam olim navi fracta ad Andrum eiectus est,
et istaec una, parva virgo. tum ille egens forte applicat
primum ad Chrysidis patrem se. Si. Fabulam inceptat. Ch. [*To* Simo.] Sine.
Cr. Itane vero obturbat? Ch. [*To* Crito.] Perge. Cr. Tum is mihi cognatus fuit,
qui eum recepit. ibi ego audivi ex illo sese esse Atticum.
is ibi mortuust. Ch. Eius nomen? Cr. Nomen tam cito tibi? Hem!—
[*Beating his forehead.*] perii!—verum hercle opinor fuisse Phaniam: hoc certo scio,
Rhamnusium se aiebat esse. Ch. O Iuppiter! Cr. Eadem haec, Chremes,
multi alii in Andro audivere. Ch. Utinam id sit, quod spero. Eho, dic mihi,
quid eam tum; suamne esse aibat? Cr. Non. Ch. Cuiam igitur? Cr. Fratris filiam.
Ch. Certe meast. Cr. Quid ais? Si. Quid tu ais? Pa. [*Aside.*] Arrige aures, Pamphile.
Si. Qui credis? Ch. Phania illic frater meus fuit. Si. Noram et scio.

Ch. Is bellum hinc fugiens meque in Asiam persequens proficiscitur;
tum illam relinquere hic est veritus. post ibi nunc primum audio
quid illo sit factum. Pa. Vix sum apud me: ita animus commotust metu,
spe, gaudio, mirando hoc tanto tam repentino bono.
Si. Ne istam multimodis tuam inveniri gaudeo. Pa. Credo, pater.
Ch. At mi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet. Pa. [*Aside, impatiently.*] Dignus es
cum tua religione, odium! Nodum in scirpo quaeris. Cr. Quid istuc est?
Ch. Nomen non convenit. Cr. Fuit hercle huic aliud parvae. Ch. Quod, Crito?
numquid meministi? Cr. Id quaero. Pa. [*Aside.*] Egone huius memoriam patiar meae
voluptati obstare, quum egomet possim in hac re medicari mihi?
Non patiar. [*Aloud.*] Heus, Chreme, quod quaeris, Pasibulast. Ch. Ipsast. Cr. East.
Pa. Ex ipsa miliens audivi. Si. Omnes nos gaudere hoc, Chremes,
te credo credere. Ch. Ita me Di ament, credo. Pa. Quid restat, pater?
Si. Iam dudum res redduxit me ipsa in gratiam. Pa. O lepidum patrem!
De uxore, ita ut possedi, nil mutat Chremes? Ch. Causa optumast:

nisi quid pater ait aliud. Pa. Nempe id? Si. Scilicet. Ch. Dos, Pamphile, est
decem talenta. Pa. Accipio. Ch. Propero ad filiam. Eho mecum, Crito:
nam illam me credo haud nosse. Si. Cur non illam huc transferri iubes?
Pa. Recte admones. Davo ego istuc dedam iam negoti. Si. Non potest.
Pa. Qui? Si. Quia habet aliud magis ex sese et maius. Pa. Quidnam? Si. Vinctus est.
Pa. Pater, non recte vinctust. Si. Haud ita iussi. Pa. Iube solvi, obsecro.
Si. Age fiat. Pa. At matura. Si. Eo intro. Pa. O faustum et felicem diem!
Aliquis forsan me putet
non putare hoc verum: at mihi nunc sic esse hoc verum lubet.
Sed quem ego mihi potissimum optem cui nunc haec narrem dari?
Davum video. Nemost, quem mallem, omnium:
nam hunc scio mea solide solum gavisurum gaudia.

Enter Davus *sulkily, rubbing his wrists and ankles.*

Da. Pamphilus ubinam hic est? Pa. Dave. Da. Quis homost? Pa. Ego sum. Da. [*Reproachfully.*] O Pamphile—
Pa. Nescis quid mi obtigerit. Da. Certe: sed quid mi obtigerit scio.

PA. Et quidem ego. DA. More hominum evenit, ut quod sim nactus mali
prius rescisceres tu, quam ego illud quod tibi evenit boni.
PA. Mea Glycerium suos parentes repperit. DA. [*Joyfully.*] Factum bene!
PA. Pater amicus summus nobis. DA. Quis? PA. Chremes. DA. Narras probe.
PA. Nec mora ulla est, quin eam uxorem ducam. Dave, abi domum:
Propera, arcesse hinc qui auferant eam. Quid stas? quid cessas? DA. Eo.
[*To the audience.*] Ne exspectetis dum exeant huc: intus despondebitur:
intus transigetur, si quid est quod restet. CANTOR. Plaudite.

NOTES.

SCENE I.

1. **istaec**] 'what you are carrying.' The enclitic *c* added to pronouns *hi-c*, *hae-c*, *illi-c*, *illu(d)-c*, *illun-c* &c. means 'this *here*' or 'that *there*': like ὁδ-ί, οὑτοσ-ί in Greek.

2. **ades-dum**] 'just come here,' **dum** enclitic, 'just.'

paucis te volo] 'a word with you,' **paucis** abl. 'in few words,' **386.** *te* acc.

dictum puta] 'think it said,' i.e. 'I know what you are going to say.' Sosia understands his own business.

5. **istac**] abl. fem. *ista-c* like *istae-c* **1.**

6. **iis**] those qualities.

8—10. 'You know how kindly I have always treated you.' **ut** 'how.' App. VII. b.

11. **servibas**] = *serviebas*. So *scibam*. There is also in old Latin a future in *-ibo* from the fourth conjugation. **liberaliter**, **i.** e. *non serviliter*.

12. **pretium**] i. e. liberty.

13. **haud muto factum**] 'I don't repent of it.'

15. **advorsum te**] = *tibi*, may be joined with **gratiam.**

17. **exprobratiost imm.**] the verbal noun *exprobr.* takes the construction of *exprobrare*, a trajective verb, hence the dat. **immemori.**

benefici] contracted gen. of *beneficium*. So *ingeni* **74**, *consili* **131**, *preti* **622**.

18. **me**] acc. so *te* **2.** **dic quid est,** &c. App. VII. c, *Note.*

19. **praedico**] from *praedīcere* not *praedĭcare.*

20. **has**] attracted into the case of *quas,* so *populo ut placerent quas fecisset* fabulas.

24. **nam**] like γάρ in Greek introduces a narrative.

exc. ex ephebis] at the age of 20.

26. **qui**] abl. = *quo modo?*

27. **dum**] with impf. indic. 'whilst still.'

magister = παιδαγωγός.

28. **plerique omnes**] 'almost all.'

29. **ut...adiungant**] 'namely—to' &c. App. III. c.

30. **ad philosophos**] Greek παρὰ τοὺς φ.

31. **nihil**] acc. of the neuter for dative, so **118** *id operam do.*

34. **ut**] 29, 'namely' τὸ 'μηδὲν ἄγαν.' App. III. c. For **ut ne** = *ne* cf. **214**, **659**. App. III. c.

35. **perferre**] historical infinitive **58**.

36. **quibus...cumque**] tmesis for *quibuscumque.*

39. **invenias**] App. VI. b.

40. **hoc tempore**] 'now-a-days.'

43. **viciniam**] = *ad hanc viciniam.* So *hinc* 'from or of this place,' and *Phorm.* 95 *hic viciniae.*

46. **apportet**] App. V.

52. **egomet mecum**] i.e. *agito, cogito.*

53. **habet**] '*hoc habet*' was the cry when a gladiator was wounded.

54. **nihil quicquam**] 'nothing at all.'

55. **enimvero**] 'of course.'

58. **bona dicere**] historical infin. = *dicebant,* **35.**

59. **haberem**] App. IV. b.

61. **gnatam**] Philumena.

63. **dictust**] = *dictus est,* **16.**

64. **quid obstat**] 'what is in the way?' **cur non**, 'to prevent,' &c. App. VII. b.

65. **in diebus &c.**] a confusion of *eis diebus quibus* and *paucis diebus postquam.*

66. **factum bene**] 'capital!'

67. **ibi tum**] 'thereupon' **92**.

68. i.e. *aderant* (he and they) *frequentes.*

69. **tristis**] *erat.*

74. **esse**] c. gen. 'to be proofs of.' **humani**, 'kindly.'

75. **quid multis moror**] lit. 'why do I detain you with many words?' i.e. 'to make a short story.'

77. **etiam**] = *adhuc* **358**, and Virg. *Aen.* VI. 485, *Idaeumque etiam currus, etiam arma tenentem.*

hem] 'aha!' often used when a new idea strikes the speaker.

78. **ecfertur**] from *effero.*

81. **ut nil supra**] *esse potuerit.*

86. **hoc illud est**] τοῦτ' ἐκεῖνο, 'that is the meaning of it.'

87. **hinc illae lacr.**] proverbial—quoted by Horace.

88. **quorsum ev.**] **137**, App. VII. c.

92. **satis**] emphasizes **cum periclo** (cf. French *assez*).

exanimatus] 'breathless.'

mediam] 'round the waist.'

95. **mea Glycerium**] G. being a woman's name takes the feminine adj. **perditum**, supine.

96. **cerneres**] both conditional (or potential, App. VI. b) and also consecutive, App. III. a, after *ut*. *cerneres*, 'you might see,' *ut cerneres*, 'so that you might see.' So *quid agam* **169**, **536**, is dubitative subj. App. I. c. 2, as well as oblique question, App. VII. b, 'I am not sure what *I am to do*' (answering to *quid agam*). The words might also mean 'I am not sure what *I am doing*' (answering to *quid ago*), indirect or oblique question.

97. **quam**] 'quite,' so *perquam* (properly 'how!').

99. **satis causae**] partitive gen.

diceret] conditional, App. VI. b.

101. **inicere**] = *injicere*.

106. **indignum fac.**] 'a bad business.'

107. **pro uxore**] as his wife, is married to her.

108. **factum**] 'true.'

109. **qui**] adv. 'on the understanding that.'

110. **neget**] App. IV. a.

tu—gnatum] i.e. *objurgasti?* The verb is often omitted where the sense is sufficiently given by nom. and acc.

111. **vemens**] = *vehemens*, always dissyll.

qui] 26. **cĕdŏ**, 'pray?' See Dict.

112. **finem**] 'a limit.' **praescripsti** = *praescripsisti*.

113. **alieno more**] 'as you like,' **meo modo**, 'as I choose.'

117. **ea primum** &c.] 'that is the first wrong-doing on his part of which I must take notice.'

animadvortenda] = *castiganda*, 557.

118. **operam do ut**] App. II. a. **id**, 33.

121. **consumat**] 'use it up': come to an end of his tricks. **obsint**, App. VIII.

123. **magis id adeo**] = *idque etiam magis*.

125. **quem quidem** &c.] aposiopesis. Cf. the celebrated *quos ego*, Virg. *Aen.* I. 135.

126. **opust**] = *opus est*, 63.

126, 7. 'Suppose Pamphilus makes no difficulties.'

128. **confore**] 'will turn out so,' from *consum*, only found in fut. inf. as the future of *confio*.

131. **quid consili**] So *quid novi? nil boni*, &c. note on 99.

132. **nunciam**] = *nunc iam*.

SCENE II.

136. **mirabar** &c.] 'it seemed strange to me if this was turning out so,' i.e. 'I thought it could not be so.' *miror si* = 'I wonder if it is so,' i.e. 'I don't think it is,' not 'I wonder whether.' So *mirum ni* **440** note.

sic] without any further result, *οὕτως*.

semper lenitas] 'the continual indulgence,' *ἡ ἀεὶ φιλανθρωπία*. **abiret**, 'turn out.'

139. **faciet**] *verbum*.

140. **nec opinantes**] commonly written as one word, *necopinantes*.

144. **hem**] 'yes Sir!' S. 'Come here a moment.' D. (aside) 'What does he want?' S. 'Look here.'—D. 'What is the matter?' S. 'Matter indeed!'

quid ais] lit. 'what say you?' i.e. 'I say'—'look here.'

145. **id populus**] 'no doubt the whole town is thinking about *that*.'

146. **hocine**] = *hoc-ce-ne*, *e* being changed to *i* as in *und-i-que*, 'are you attending or not?' For *hoc agere* see Dict.

istuc] answers **hoc**, 'yes.' (*istuc ago.*)

148. **sini**] *sivi* is the commoner form. **ut expleret** explains *eam rem*, App. III. c.

150. **sive** = *vel si*.

151. **hoc quid sit**] i.e. *rogas?* 'don't you understand me?'

152. **magistrum**] 'adviser.'

154. **hem**] 'what?' 'eh?'

157. **fallaciae**] join with *quicquam*. **quo—minus**, App. II. f.

159. **verb. caesum te...dedam**] 'I will have you flogged, &c....' **pistrinum**, 'treadmill,' to be set to do the work of a mill-horse is a common punishment for slaves, **442**.

160. **ea lege atque omine**] App. II. e.

161. **im. callide**] 'Oh, quite plainly' (lit. 'familiarly,' *calleo*).

intellextine] *intellexistine.*

162. **locutus]**=*locutu[s] es*, so *sanus* **539.**

163. **ubivis]** 'in any other affair.' **passus sim**, App. VI. **b.**

deludier] pass. infin., so *claudier* **414.**

164. **bona verba]** Gr. εὐφήμει.

165. **neque tu haud dices]** 'you shall not say.' **haud** is redundant.

166. **enimvero]** 'it is clear': 'certainly,' **55.**

168. **providentur]** 'provided against,' for the indic. see App. VI. b, *Note.*

169. **quid agam]** App. I. c. 2, and note on **96. auscultem**, with dat. 'attend to,' i.e. 'obey.'

170. **illum...eius]** Pamphilus. **vitae**, he might kill himself.

171. **verba dare]** 'to cheat' (give words for deeds), **359. comperit**, perf.

172. **servat]** 'keeps an eye on me'=*observat.*

174. **quo iure &c.]** καὶ δικαίως κἀδίκως.

177. The order of the words is **est operae pretium audire audaciam eorum.**

179. **quicquid]** 'boy or girl.' **peperisset**, App. VII. **a.**

tollere] acknowledge as their lawful child.

181. **Atticam]** 'of Athens.' **hanc**, Glycerium.

183. **ibi tum]** **67.**

184. **fabulae]** 'all nonsense.'

191. **spectate]** 'just look at.'

192. **facultatem]**=*facilitatem.*

193. **huic]** Glycerium. **illi**, the nurse Lesbia. 'Grant Glycerium a safe delivery and let Lesbia make her mistakes elsewhere.' **in al.** in nursing other women.

194. **exanimatum]** 'out of breath.' **siet**, old Lat. for *sit.*

195. **turba**] 'commotion,' 'haste.' **nam** enclitic. 'I will wait to see what trouble all this excitement portends.'

196. **humanum**]=*hominis*, 'worthy of anyone who calls himself a human being.'

197. **p. d. fidem**] 'Ye gods!' a common exclamation, **deum**=*deorum*. Cf. 206.

contumelia] 'indignity,' 'outrage.'

198. **decrerat**]=*decreverat*, **mi**=*mihi*.

199. **praescisse**]=*praescivisse*. 'He had made up his mind to give me a wife today—ought I not to have known of it before?'

communicatum] for *communicari*, a common construction with *oportet* and similar words.

202. **immutatum**] from *immuto*. 'Has he seen any change in me to make him change his mind?'

204. **fit, pereo**] pres. for future: colloquial, App. VI. b, *Note*.

205. **adeone**] 'to think that any human being should be so unlucky in love (*in-venus-tus*, unfavoured by Venus) as I!'

207. **adfinitatem**] 'alliance by marriage.'

208. **facta transacta**]=*facta et transacta*. So *dictum factum*, &c. 284.

210. **tantamne** &c.] 'to think that...&c.' 205.

211. **mi**]=*mihi*, join with **inquit**.

212. **visust**]=*visus est*.

213. The order of the words is **quod** (but) **si quis me roget quid facerem** (=*fecissem*) **si ego rescivissem id prius**. App. VI. a.

214. **facerem**] (1) conditional=*fecissem*, (2) final after *ut ne*.

ut ne]=*ne*, App. II. c.

216. **nuptiarum**]=*de nuptiis*, 'their bothering me about this marriage.'

217. **patris pudor**] 'regard for my father' (a feeling of shame on my father's account). Objective gen.

218. **quae...cumque]** 36.

eine ut adverser] App. III. d.

219. **accidat]** 88. App. VII. c.

220. **peropus]** 'most necessary' (*per*...intensive), so *percarus*, *perscitus*, *pergravis*, *perquam*.

ipsa] Glycerium.

advorsum hunc] 'to his face.' **hunc**, Pamphilus.

221. **paulo momento]** 'by a slight bias,' *paulus=parvus*.

222. **quid agit?]** 'how is she?' (Glycerium).

223. **atque]** 'and besides.'

224. **tum autem]** 'and then too.'

225. **deseras]** App. V. **hem** 'Oh!' (reproachfully). **queam** App. III. d, *Note*.

226. **sinam]** App. III. d, *Note*.

227. **animum]** 'heart.'

228. **animo]** dative after *caram*. **pro uxore**, 107.

229. **verear &c.]** App. VI. a.

230. **ut]** i.e. *vereor ut=ne non*, App. V.

232. **consuetudo]**=*matrimonium*, 'my life with her.'

236. **illa dicta Chrysidis &c.]** 'those words of Chrysis about her sister Glycerium.'

238. **semotae]** *eratis*.

239. **huius]** Glycerium.

240. **utraeque res]** (plur.) for *utraque res* (sing.) i.e. **forma** and **aetas**. Glycerium would be beset by admirers, who would squander her property. **quam utiles**, i.e. *quam parum utiles*, 'how much to her disadvantage.'

245—7. **si...sive...seu]** 'if—and if—.'

in loco fratris] 'as a brother,' in later Latin *in* would be omitted.

247. **morigera fuit]**=*morem gessit*, 'complied with your wishes.'

249. **fide**] dative.

250. **in manum dat**] 'gave her into my trust.' See Dict. Ant. 'Matrimonium.'

253. **cave**] i.e. *dixeris.*

ne] i.e. *accedat.*

morbum] 'illness.'

teneo] 'I understand.'

SCENE III.

254. **ades**] imperative, 'here!' 'stop!' 2.

quis homo est qui me] *vocat.*

255. **perii**] 'I am ruined,' ὄλωλα. **quin**, 'nay, but,' 18 *quin dic.*

quid timeas scio] App. VII. b.

256. **etsi scio**] i.e. 'do you still go on telling me what I know?'

obtundis] 'bore me by repeating.'

257. 'What you are afraid of is that you will have to marry that girl': i.e. Chremes' daughter Philumena.

258. **istuc ipsum**] 'just as you say—the very thing.' **istuc** answers **id** in 257, 'well then there is no danger of that "very thing."' **me vide** 'look to me: trust me.'

259. **hem**] ἰδού 'well then!'

260. **qui**] 26.

261. **dare**] much the same as *daturum*: *ducere* 282.

263. **percurro**] 'run on.'

265. **nusquam &c.**] i.e. *te video* 'you were nowhere to be seen—that annoyed me.'

266. **agam**] deliberative subj.: depending on **cogito quid**, App. I. c. 2, VII. b, and see note on 96.

267. **suspitio ex ipsa re**] 'a suspicion suggested by what I saw.' **suspītio** (ī long) = *suspictio* from *suspĭcor.*

hem] 'ah!' (a new idea occurring).

268. **ipsus**]=*ipse*. *αὐτός*, 'the master himself,' **tristis**, 'looking gloomy.'

269. **non cohaerent**] 'all this does not agree, fit in together.'

quorsum istuc] *tendit?* 'What is the object of all this that you are saying?' **ego me** *duco, aufero*; cf. 52.

270. **illo**]=*illuc* (*illo-ce*). So *eo, quo, isto*. **id**, 118.

271. **perge**] 'go on with your story.' **maneo**, 'well, I stayed there.'

272. **matronam**] i. e. *pronubam*, see Dict.

273. **ornati tumulti**] old Latin for gen. *ornatus tumultus*, so *adventi quaesti*.

275. **opinor narras?**] '*think* so, you say?' **narras**=*dicis*.

non recte accipis] 'you don't take it rightly.'

276. **Chremi**] genitive.

277. **pisc. minutos**] 'sprats,' Gr. *ἀφύαι*. **holera**, also written *olera* (*holus*).

ferre]=*ferebat*. **obolo**, abl. of price; an obol's worth.

279. 'If he lets himself be angry with you because of Chremes' refusal, before he knows your feelings, he would naturally feel himself to be in the wrong: if you refuse to marry her he will have cause to blame you.' **id**, 270.

280. The order of the words is *prius quam perspexerit tuum animum ut sese habeat* (how it is inclined) *ad nuptias*.

281. **neque id iniuria**] 'and reasonably too.'

282. **negaris**] *negaveris*.

ducere] 455. **ibi**, 'at that point,' 'then,' frequently of time. 67.

283. **tum illae turbae**] 'then, you know, there will be a row.' **illae**, i.e. 'which we all know so well.'

284. **dictum ac factum**] or *dictum factum* 'at once, no sooner said than done.' *ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον*.

286. **cedo**] 'tell me,' **111.** **hem**, 'what do you say?' (impatiently).

289. **huc**] = *in hanc domum* (pointing to Chremes' house), shut out from Glycerium, shut up with Philumena.

291. **ducas**] App. I. a. 2.

292. **reddes...ut sient**] 'you will unsettle all his plans which are settled now.' **sient** = *sint*, so *sies* **309.**

295. **det**] **282** *ducere.*

297. **velle**] i. e. *te velle*, **302.**

300. **quin taces ?**] = *tace.* See Dict. *quin.*

301. **cautio est**] = *cavendum est.*

303. **qui**] **26** and **109.** **sciret**, App. II. d.

304. **tristem**] **268.**

305. **reviso**] **385,** 'I am coming back again to see.'

quid consili] **131.**

306. **neges**] App. IV. e.

307. **meditatus**] 'having studied his part, got up his speech.'

309. **fac &c.**] 'keep your wits about you.' **fac ut** = Greek ὅπως c. fut. *apud te*, so '*penes te es?*' 'are you in your senses?' **qui**, App. II. d.

310. **modo ut possim**] = 'if only I can keep cool.' *ut* = supposing that, 'provided that,' concessive, App. II. g.

312. **ducere**] = *ducturum*: colloquial speech.

313. **hem**] 'now then!' **serva**, 'look out.'

314. **ehem!**] 'Is that you?' or 'here I am' as **144.**

315. **ducas**] App. I. a. 2, **291.**

316. **istic**] 'in this instance' (of which *you* speak).

mora erit in me] 'I will make no opposition.'

317. **obmutuit**] sc. Simo. He does not know what to say to this sudden compliance of Pamphilus.

319. **ne in mora sies**] 'that you may not keep people waiting.' **328.**

Simo learns from the conversation between Mysis and Lesbia that Pamphilus is faithful to Glycerium and will acknowledge her child. He thinks the child's birth is a trick got up by the women: if Chremes hears that a child has been born, there will be no chance of his allowing a marriage between Pamphilus and his daughter. Davus humours him, and tells him that Pamphilus and Glycerium have quarrelled. Chremes, at first incredulous, allows himself to be persuaded by Simo, and consents to the marriage.

320. **dixti**] *dixisti*, **161**.

322. **narras**] = *dicis*, **275**.

323. **hem**] 'what's that?' or 'there now!' *ἰδού*. Simo learns that Pamphilus is faithful to Glycerium.

325. **quod peperisset**] i.e. Glycerium's child which has just been born.

tolli] **179**.

328. **illi**] Glycerium.

332. **ab hoc**] i. e. *a Davo*. Simo does not believe that any child has been born.

333. **quo**] 'in order that.'

absterreant] i.e. from giving his daughter to Pamphilus; if he hears that Pamphilus has acknowledged Glycerium's child as his own.

335. **ludos**] 'what a dance he would have led me!'

337. **Archilis**] Glycerium's servant.

338. **huic**] Glycerium.

341. **per**] separated by *tmesis* from **scitus**. **perscitus** *puer*, 'a very fine boy.'

342. **ipse**] Pamphilus.

343. **opt. adul.**] Glycerium. *adulescens* is usually masculine.

344. **vel**] 'now.' **abs te ortum**, 'your device.'

345. **quid opus facto**] **373** *quod parato opus est*—'what is wanted to be done'; perhaps a combination of *quid opus est* and *opus facto est*. For *opus facto*, cf. *iurato* **518**, *ita facto* **505**.

347. **tandem**] 'really.'

349. **saltem acc.**] i.e. *debes fallere.* 'You should have managed your tricks more cleverly, so as to shew some regard for my resentment if you were found out.'

350. **ipsus**] = *ipse.*

edixin tibi] 'did I not give you my orders?'

351. **ne faceres**] depends on *interminatus* not *edixi.* App. I. b.

veritus] = *veritus es*, **162.**

retulit] perfect of *rĕfert.*

352. **credon**] 'do you think I believe?'

353. **teneo, quid erret, et quid agam habeo**] here **quid erret** (obl. question, App. VII. b) answers to *quid errat?* 'what mistake *is he making?*' **quid agam**, indirect dubit. (App. I. c. 2) to *quid agam?* 'what *am I to do?*'

354. **credas?**] '"believe" say you?' (App. III. d.) Davus humours Simo's belief that the birth of Pamphilus' child is a trick got up by Davus to impose on him.

355. **mihin quisquam**] *renuntiavit.*

358. **etiam**] **77.**

359. **egon te**] elliptical, **355.**

dari verba] **171.**

361. **intellexti**] 'you have guessed it,' 'you are right.'

363. **ut sis sciens**] = *scias*, **565**: so *dicto audiens* 'obedient.'

366 sqq. Davus means that the surest way to break off the match between Pamphilus and Philumena would be to produce a child of Pamphilus and Glycerium, whether real or supposititious.

373. **quod parato opus est**] **345.**

374. **impulit**] 'persuaded.'

375. **hauscio** (*haud scio*) **an**] 'I rather think.'

377. **quod**] not relative (= *id quod*), but 'the fact that.'

380. **quod**] = *quoniam* 'since.'

382. **eccum**] = *ecce eum.* So *eccam, eccos, eccillum, ellum.*

383. **iubeo Chr.**] *salvere.*

optato] 'welcome' (abl.). So *auspicato, consulto.*

385. **id viso** &c.] 'I am coming to see about this, namely whether,' &c., **305.**

386. **paucis**] **2.**

388. **per te deos**] i.e. *per deos te oro:* this is the usual order. So in Greek *πρός σε θεῶν.*

391. **potestas summa**] 'a great opportunity.' **25.**

395. **dabam**] 'offered to give.'

396. **arcessi**] **423.**

399. **sit**]=*esset.* The present is used because of *oro ut consulas.* So *postulem* **401.** App. VI. c.

402. **irae**] 'a quarrel.'

403. **fabulae**] **184.**

405. **est**] So **709**, *dos est decem talenta*, the verb is singular to agree with the noun which stands next to it.

406. **hem**] 'come now.'

407. **lubido**] 'affection.' **occlusa,** 'checked,' 'cooled.'

408. **scelera**] 'tricks.'

410. **consuetudine**] 'by force of habit.'

411. **liberali**] marriage with a *libera mulier*, not a foreigner like Glycerium.

412. **emersurum**] transitive.

413. **quid istic?**] 'well, well' ('*formula concedentis*').

The order of the words is **si ita an. ind. ist. esse utile.** *animum inducere* like *animum advertere* is almost a single word.

414. **claudier**] **163**, 'to be kept back by (lit. shut up in) me.'

416. **quid ais?**] **144.**

417. **intumust**]=*intimus est.*

418. **quantum queam**] App. VIII.

420. **heus**] 'here!' see Dict.

422. **advesperascit**] weddings took place in the evening, see Dict. of Ant.

424. **dudum**] 'before now.'

425. **ut** &c.] 'namely,' App. III. c.

426. **facerem**] i. e. *ut facerem* (App. III. d), *ut 'indignantis'* echoing *faceres* above, or it may be taken as depending on *veritus sum ne*.

427. **vos**] Davus and Chremes.

429. **fuerant futurae**] this wedding was never meant to take place.

430. **quid ais ?**] 'well, I never!' not the same as **416**.

432. **hem**] 'ha!' Davus was not prepared to hear of Chremes' change of purpose, which upsets his plan.

433. **dudum**] 'just now,' referring to the conversation 356 sqq.

434. **hem**] 'eh?'

435. **hunc**] Chremes.

436. **modo**] 'just.' **appāretur** impersonal (or *appārentur*: i. e. Philumena and her maids). **renuntio** = *renuntiabo*, 'I'll bring you word here.'

439. **sedulo**] may mean either 'to the best of my ability,' or 'honestly.'

440. **quiescas**] App. I. b.

mirum ni] lit. 'I should be surprised, if he is not at home,' i. e. 'at home, of course.' **136** note.

444. **conieci**] 'thrust head and shoulders.'

445. **hoc**] i.e. *ut fierent nuptiae*, governed by **insperante** = *non sperante*.

446. **hem**] 'so much for,' *ἰδού*. **astutias**, plur. 'tricks.'

448. **aliquid**] i. e. some pitfall or precipice.

449. **illic**] **1**. **scelus** (subst.) = *scelestus* (adj.).

450. **nulli**] = *nullius*.

451. **servon** &c.] 'to think that I should,' &c. **205.**

futili] 'untrustworthy,' from *fundo* a vessel ('tumbler') that would not stand on its own bottom and so spilt its contents.

455. **ducere**] **282.** **audeam,** App. I. c. 1.

456. **faciam**] App. I. c. 2.

nec me quidem] *scio quid faciam.* **me** abl., also with *de* and with *dat. quid mihi fiet,* Ovid. *de fratre quid fiet,* Ter.

458. **ehodum**] *dum* enclitic, **144.**

460. **ut credam**] App. III. d.

461. **restituas**] 'set straight,' App. III. d, *Note.*

hem! quo &c.] **quo** is the relative to **tu,** 'you indeed, whom &c.' For the subj. see App. IV. a. Or dep. on **hem!** 'look what a fellow I have trusted to.'

464. **ad me redeam**] 'collect my thoughts,' cf. *fac apud te ut sies* **309.**

468. **successit**] impersonal: so *processit* **469,** *succedit.*

471. **immo etiam**] ironically, 'yes indeed!'

473. **pro servitio**] 'since I am your slave,' so *pro officio, pro virili parte.*

475. **dum prosim**] App. II. g, **463.**

476. **mi**] =*mihi.*

477. **sedulo**] **456** 'honestly.'

478. **missum face**] 'let me go.' **face**=*fac.*

479. **cupio**] 'that is what I want.' **locum,** 'situation.'

480. **crepuit**] the noise made by the door turning on its hinges. **a Glycerio,** in the direction of G.'s house.

481. **quaero** &c.] 'I am looking for' (a plan). 'Looking *now?*' (when you ought to have found).

nuncin] **146.**

482. **ubi ubi**] =*ubicunque,* so *ut ut, quis quis.*

485. **ames**] App. VII. a. Reported speech.

487. **sicin**] *sic-ce-ne* as *hocine* **146,** *nuncin* **481.**

488. **ĕdepol]** *e* interjection as *e-quidem*, *e-castor*. *de*=*deus*, *Pol*=*Pollux*.

490. **adiuro]** with a dat. Ov. *Met.* III. 651 *per tibi nunc ipsum...adiuro*.

492. **valeant]** 'away with,' App. I. b.

494. **atque]** 'than,' used in sentences of comparison.

495—497. 'The wedding must be put off anyhow. If I can make my father believe that the difficulty was not caused by me, so much the better: if not, I will tell him the truth.'

498. **fortis]**=*fortis es*, 'You are a fine fellow!'

502. **ne]** either final (App. II. b) or (=*ne credideris*) jussive, App. I. b (B), *Note*.

506. **proprium]** 'certain, assured,' literally 'one's own,' infin. as **205**.

di, vostram fidem] *imploro*, **197**.

510. **laborem]** 'trouble,' almost=*dolorem*.

facile] with *plus*, so *facile doctissimus*, *facile princeps*.

511. **mi homo]** 'my good man!' expresses astonishment.

512. **opus est...expr.]**=*opus est tu expromas malitiam, &c.*

514. **hunc]** 'the child.'

515. **nostram]** 'Simo's.'

516. **humine]** 'on the hard ground?'

verbenas] *μυρρίνας*, see Dict.

518. **iurato]** **345**.

519. **apposisse]**=*apposuisse*.

liquido] 'with a clear conscience.' Ovid, *ex Pont.* III. 3. 49, *ut liquido iuratus dicere possim*.

520. **religio]** 'scruple.' **cedo, 111.**

522. **sponsae pater]** Chremes, the father of Philumena.

525. **tu vide ut verbis subservias orationi** is the order of the words, 'help out my speech with your own words.'

528. **quod]** 'in which.' **plus vides,** 'can see further than I.'

532. **illic**] Davus.

535. **quid hominum**] (like *quantum hominum*) 'what a lot of people.' **illi**, locative = *illic*. **litigant**, plural, because *quid hominum* = *quot homines*.

537. **tu**] **355.** **fabula**, 'comedy,' vulgar 'game.' **Hem**, 'hullo!'

539. **satin**] = *satisne*, like *tandem* it gives a tone of impatience to the question. **sanus** = *sanu[s]es*, **162.**

rogites] and **videam, 540.** App. IV. b.

541. **au**] '*interjectio consternatae mulieris.*' Davus threatens or pushes Mysis, who does not understand his meaning.

543. **faxis cave**] 'mind you don't.' App. I. b (A). 2. Davus's plan now is to throw discredit on Mysis's evidence. 'No wonder if a woman of her character has no sense of shame'—he speaks to Mysis as if he did not know that Chremes was by.

544. **male dicis?**] 'do you threaten me?' Cf. *male loqui* **620.**

545. **mirum si?**] 'is there any wonder if?' i.e. 'of course she does.'

548. **in quibus**] = *ut in vobis.* App. IV. a.

550. **excessis**] = *excesseris.* App. I. b (A). 2.

552. **etiam**] 'again.'

554. **mitte**] 'never mind.'

555. **vostri**] (not *tui*) = *qui est a vobis.* 'your,'—'our?' 'which of our people?'

hem] excl. of surprise.

557. **fac. animadvortendum**] = *castigandum*, **117.**

558. **quemne**] (*puerum*) 'what? when I saw this child,' &c. for *ne* see **205** *adeone.*

559. **verum**] 'fact!' **Cantharam**, a gossip of Mysis.

561. **liberae**] slaves could not give evidence.

562. **illum**] i.e. Chremes.

haec incipit] 'sets about these plans.'

565. **sis sciens**] **363.**

570. **Atticam]** 181.

571. **an non]** 'do you mean to say she is not?'

572. **iocularium m.]** 'a pretty (prop. 'amusing') mess.'

575, 6. **hem scelera]** 'O, what villany.' *hem* = *ἰδού* 'there's for you!'

577. **hic ille est]** 'this is the gentleman.'

non credas] = 'you are not to suppose.' App. I. b (B); so used occasionally by Virgil, Horace, and other poets.

578. **mi senex]** 'your Honour.'

579. **ne me attigas]** = *ne me attigeris.* App. I. b (B), *Note* (*attigo*, simpler form of *attingo*).

583. **praediceres]** App. I. b.

584. **ex animo]** = 'from your heart—as your feelings prompt you.'

585. **de industria]** Look out *industria* in L. E. Dict.

SCENE IV.

587. **orandi]** i.e. 'begging me to change my mind about Pamphilus.'

588. **illusi]** 'gambled away.'

589. **quum maxime]** 'most of all now; now if ever.'

590. **dudum]** = *modo.*

591. **prae studio]** 'from your anxiety.' *prae* expresses a hindrance. **iniquus** = *in-aequus.*

dum—efficias] App. II. g.

595. **res uxoria** = *matrimonium.*

596. **ut]** redundant as frequently. **seditionem,** 'a life of quarrels.' *se-eo* (*d* inserted as in *re-d-eo*) not *se-do.*

597. **labore]** 'trouble.'

598. **tetulit]** = *tulit.* *res* **fert,** 'circumstances permit.'

feras] sc. *me*, 'let me have my own way—bear with me.'

599. **hinc**] 'of this place,' so *huc* 43.

missos face] 478.

600. **per ego** &c.] 388.

ut ne] App. II. c. **illis** is governed by **credere**.

601. **quibus id** &c.] 'whose chief object is this (*id*),' namely that he should appear to behave ill.

602. **haec**] i.e. the trick of pretending that a child has been born.

605. **tum**] redundant.

606. **facturas**] i.e. 'these women.'

607. **nescio qui**] 'somehow.'

ac] = *contra quam*, so *alius ac*, *idem ac* (the negative is implied in *oblitus*).

608. 'You may make yourselves easy.'

hem D. tibi] 'There's your Davus.'

609. **unde**] Simo had not expected to see Davus coming from Glycerium's house.

hospitis] Crito.

610. **scelus**] 449.

611. **vado**] 'shallow water,' i.e. close to land, properly of a swimmer, 'in his depth.'

cesso adl.] 'why do I delay to speak to him?' i.e. 'I will speak.' Cf. *quin dicis* = *dic*. N.B. *cesso* is not 'to cease.'

612. **ehem**] 'Ah!' as if he had only now seen Simo.

614. **id**] answers to **arcesse**, the bringing the bride home, 413.

615. **etiam**] impatiently, 'are you going to answer?' *οὐκ ἀποκρινεῖ*; so Ad. IV. 2. 11, *etiam taces? οὐ σιωπήσει*;

istic] in Glycerium's house. Davus had been ordered by Simo to go home 373.

ita] 'yes.'

616. **tibi ergo**] 'yes—you': **modo**, 'just this minute.'

quasi...rogem] App. VI. c.

618. **eho**] imperiously, like the old English 'sirrah!'

619. **quid illum**] *facere*, **110.**

620. **faxo audies**] future indicative for subjunctive, a loose construction frequently used by Plaut. and Ter.

621. **ellum**] 'he is in there,' pointing to Glycerium's house.

622. **preti**] =*pretii*, *benefici* **17.**

623. **tristis**] 'serious.'

625. **hem**] 'what!' Simo supposes that this is a fresh lie of Davus.

627. **sublimen**] 'aloft' (adv.) i.e. 'strapped up for whipping.' *rape, rape, occidito, constringito.* Observe the different forms of the imper. *rape*, now at once: *occidito, constringito*, with reference to future time (*si invenies—occidito*).

quantum potes] 'as quick as possible.'

630. **tamenetsi**] commonly *tametsi*, 'will you still do it, although—?'

632. **si vivo**] 'as sure as I am alive.'

633. **quid pericli**] =*quantum periculum*, so *quid hominum* **535** (gen. of thing measured).

634. **patrem**] *fallere.*

635. **piet. gnati**] 'what a dutiful son!'

636. **capere**] **205.**

640. **possiet**] =*possit*, as *siem sies*, App. VI. c.

649. **habeat, valeat**] App. I. b (A).

651. **liberi**] 'a family.'

652. **hinc**] **599.** **viceris**, i.e. *cum dixerint, &c.* =*vinces*, 'you shall have your wish.'

654. **ego audiam**] App. III. d, *Note*, it is echoed from *audi* as **adducas** below.

659. **hunc senem**] and **illum 660,** Crito. **ut ne**, App. II. c, **34.**

660. **adducas**] See note on **654.**

662. **dum ne**] =*dummodo ne*, App. II. g.

comperiar] deponent form of *comperio.*

667. **tu Athenas]** *venisti*, **110.**

insolens] See Dict. **evenit,** 'it has happened so' (he evades the question).

669. **paratus]** 'with your story made up.'

671. **eductos]** = *educatos*, frequent in Terence.

fraudem] 'trouble,' 'mischief' (not *deceit*).

675. **non arbitrere] 577.** App. I. b (B).

sit] App. III. d, *Note.* Literally 'is he to be?' i.e. 'do you mean to say he is?'

677. **vero]** 'now really.'

678. **sic]** i.e. 'hot-tempered.' 'It is his way.' 'He had better mind his "way."'

683. **istaec]** Glycerium.

una] adv.

684. **fabulam]** 'a yarn.'

sine] 'let him speak.'

685. **itane]** merely interrogative.

687. **nomen]** 'his name?' **hem,** 'bah!' expression of impatience.

688. **perii]** 'confound it!'

689. **Rhamnusium]** Rhamnus (Ῥαμνοῦς) on the eastern coast of Attica, notable for a temple of Nemesis.

691. **quid eam]** (*aiebat*), 'what of her?'

693. **noram]** *Phaniam*, **scio** *fratrem fuisse.*

694. **bellum hinc fugiens]** i.e. leaving Greece to avoid the war going on there.

696. **illo] 456.**

698. **ne]** 'I assure you,' **562. multimodis** = *vehementer.*

700. **odium]** = *odiose* 'tiresome fellow.'

quaeris] 481.

705. **hoc]** neut. acc. for *de hoc*, **31**; *gaudeo* is also used with cognate acc. **720.**

707. **redduxit**] = *reduxit*.

708. **de uxore...nil mutat**] i.e. *quominus possideam*. **possedi**, from *possido*. *ut possidetis ita possideatis* is a legal term meaning to leave things as they are.

causa optumast] 'all right.'

709. **id**] = *nihil aliud*, 'you do agree.'

710. **filiam**] Glycerium.

711. **huc**] from her house to Simo's.

712. **non potest**] *exsequi*. Davus has other business on hand.

713. **ex**] 'belonging to,' 'more particular and important business.'

714. **ita**] i.e. *recte*. Si. means that his orders were that Davus should be *well* strapped up.

718. **optem**] App. I. c. 1. **narrem**, App. VIII.

The order of the words is **quem ego potissimum optem dari mihi** ('to be put in my way') **cui nunc haec narrem?**

720. **solide**] 'wholly,' truly.' **gavisurum gaudia**, cognate acc. solum, 'above all others.' (Note the alliteration in this line.)

723. **sim**] App. VIII.

726. **pater**] 'her father.'

narras probe] 'good news!'

729. **hinc**] goes with **auferant**.

730. **ne exspectetis**] 'don't wait.' App. I. 2 (B), *Note*.

intus] 'within,' i.e. not on the stage.

despondebitur] impersonal.

731. **cantor**] Perhaps the musician who sang *cantica* as interludes.

plaudite] said to the audience.

APPENDIX*.

ON THE SUBJUNCTIVE MOOD.

I. **a** OPTATIVE, **b** JUSSIVE, **c** DUBITATIVE or DELIBERATIVE: expressing **a** wish, **b** command, **c** doubt, i.e. question what is to be done.

a. OPTATIVE.

1. *direct*, 'may he do it.'

α. present, di te *eradicent!* **551**, ita di deaeque *faxint!*

β. past, utinam *diceres!* modo *valeres!*

2. *indirect*, 'I should wish (you) to do it.'
me nolo in tempore hoc *videat* senex.
ducas volo. **291**
faxo *audias*.
verum vis *dicam?*
sine *dicam*.

b. JUSSIVE.

(A.) imperative.

1. *direct*, *quiescas* **440**. More commonly in the 3rd person, 'let (him) do it, (he) shall do it.'

(*present*), *habeat*, *valeat*, *vivat* cum illa **649**. *valeant* **492**

(*past*), *praediceres* 'you should have said so before' **583**. *taceres*, 'you should have held your tongue.'

* Adapted (with the kind consent of the author) from Mr Arthur Sidgwick's *de Amicitia*.

2. *indirect*, *faxis* cave **543**, cave ex istoc *excessis* loco **550** (equivalent to a prohibition). cave *sentiat* **304**, 'don't let him see.'

(B.) prohibitive.

1. *direct*, ne me *attigas*, 'don't touch me.' **579**
   non *credas*. **577**
   ne *dixeris*.
2. *indirect*, interminatus sum ne *faceres* **351** (see final sentences).

NOTE. In *prohibitions* Terence frequently uses the pres. subj.: the perf. subj. is the usual construction.
ne *exspectetis*. **730**

c. (interrogatively) DUBITATIVE or DELIBERATIVE.

1. *direct*, 'what must I (shall, am I to) do? shall I do?'

(*present*), *redeam?* 'am I to go back? (no).'

quid *credas?* **354** 'what are you to think?'
quid *facias* illi? **104**
quid *malim?* quem *optem*. **718**
quid ego *dicam?* **454**
qui *sciam?* 'how should I know?' **581**

(*past*), quid *faceres?* 'what should you have done?' cf. I. b.

2. *indirect*. Cf. VII. b.

nec quid me nunc *faciam* scio, 'what I am to do.' **456**
nec quid *agam* certumst. **169**
quid *dicam* aliud nescio. **536**
quid *agam* habeo **353**. quid *agam* cogito. **266**

II. Final, expressing a purpose.

a. with *ut*, 'in order that,' ut *curentur* recte haec.

opperiar ut *sciam*. 195
operam do ut causa *sit*. 118
commoneat ut *servem* fidem. 233

b. with *ne*, me infensus servat ne quam *faciam* in nuptiis fallaciam. 172
cave ne *eas*.

c. with *ut ne*, ut ne *esset* spatium. 142
aliquid facerem ut hoc ne *facerem*. 214
obsecro ut ne *credas*. 659
ut ne animum *inducas*. 600

d. with *qui* and its compounds.

mitto qui *faciat*.
digna cui *committas* primo partu mulierem. 190
aliquam causam quamobrem *eiciat*. 285
orationem qui *differat* te. 308
fidem...qui *sciret*. 303
idoneus tibi videor esse quem...fallere *incipias*. 347

e. with *ut* or *ne*, as a condition.

ea lege atque omine ut pro te *molam*. 160
ea condicione ne quid *scriberet*.
ita fugias ne propter casam (*eas*), ut aiunt.

f. *quominus*, quo *fiant* minus.

per me stetisse quo minus...*fierent*. 495
quo *fiant* minus. 157

g. sentences with *dum*, *dummodo* (neg. *ne*) (sometimes classed with conditional sentences), 'provided that,' 'if only.'

dum *prosim* tibi. **475**
dum id *efficias* quod cupis. **591**
quidvis cupio dum ne...*comperiar*. **662**
modo ut *possim*. **310**

III. Consecutive, expressing a consequence.

a. with *ut*, 'so that,' *ita ut*, *adeo ut*, &c.

adeo ingratum...ut...*commoneat*. **233**
esse meritam ut memor *esses* sui. **234**
ita magnae (irae) ut *sperem* posse avelli. **403**

b. after verbs ;—*facere ut*, &c.

feci ex servo ut *esses* libertus mihi. **10**
fac apud te ut *sies*. **308**
operam do ut...causa *sit*. **118**
sin eveniat...ut nil *sit* morae. **127**

c. explanatory = 'namely';—usually with demonstratives.

ut *expleret*. **148**
(id) ut ne quid nimis (*facias*). **34**
(id) quod plerique omnes faciunt...ut animum *adiungant*. **29**
ne faceres idem...dolis ut me *deluderes*. **425**

d. *ut* 'indignantis,' 'to think that...' or 'do you mean that' (an impossible supposition).

eine ego ut *advorser?* **218**
oh, tibi ego ut *credam*. **460**

Note. Similar to **d.** but more properly to be referred to deliberative sentences are the following:

egone istuc conari *queam* **225**, *sinam* **226** (frequently when the subjunctive echoes a word used by the last speaker).

'audi'... 'ego *audiam?*' 654
'bonus est hic vir'...'hic vir *sit* bonus?' 675
'ne faceres'...'egon istuc *facerem?*' 426
tu *restituas?* 461

N.B. The final and consecutive senses come very near to each other, and many sentences may indifferently be referred to either.

IV. In Relative clauses, with *qui* and its compounds.

a. qui *generic*, qui = 'such a one as'; frequent after negatives and in interrogative sentences.
quid est quod...mea ars efficere *possit?* 4
quid est quod me *velis.* 18
si quid...facio quod *placeat.* 14
ut qui *neget.* 110
hem quo fretus *sim.* 461

b. qui *causal*, 'since,' 'that.'
qui hic neminem alium *videam.* 540
satis sanus qui *rogites.* 539

c. qui *concessive*, 'although.'

d. qui *restrictive*, 'at least,' 'that is to say' (with *quidem*).

e. quin = (abl. of qui + negative) non dubiumst quin uxorem *nolit* filius. 133
hic nunc non dubitat quin...*neges.* 306
(for *quominus* see II. f.)

V. With verbs of fearing (sometimes classed with final sentences).
tum autem hoc timet ne *deseras* se. 225
vereor ne quid Andria *apportet* mali. 46
ut vim *queas* ferre. 230

VI. Conditional.

a. with *si*, *nisi*.

(*primary*), si illum *obiurges*...quid *facias* illi. 103
sin *eveniat*...restat Chremes (indicative, an irregular consecution). 127
si *senserit*...dabit. 173
haud *verear* si in te *sit* solo situm. 229
neque *postulem* abs te ni ipsa res *moneat*. 401

(*historical*), quid *facerem* si *rescivissem*. 213
si id *scissem* numquam huc *tetulissem* pedem.

b. with the 'if'-clause (Protasis) suppressed: also called potential.

cerneres. 96
diceret. 99
ubivis facilius passus *sim*. 163
qui scire *posses?* 26
ita facillume...laudem *invenias*. 39

Note. Terence employs indicative for subjunctive in conditional sentences.

si non astu *providentur*...dabunt. 168
quod si *fit* pereo. 204

Under this head may be classed

c. sentences of comparison with *tamquam*, *quasi*.

quasi illa tua *sit*. 399
quasi ego...*rogem*. 616
quasi non tibi renuntiata *sint*. 354
quasi tu huius *indigeas* patris. 650

VII. Oratio obliqua.

a. oblique statement (in dependent clauses).

velle...ostendi quam *sis* callidus. 157
quicquid *peperisset* decreverunt tollere. 179
si se *ames*. 485

b. oblique question (or exclamation).

exspecto quid *velis.* 7
scis ut iusta *fuerit* servitus. 10
cognosces...quid facere in hac re te *velim.* 23
quae *sit* rogo. 85
observes filium quid *agat.* 131
sciam numquid...*afferat.* 195
quid *fiat* vide. 288
reviso quid *agant.* 305
paulum interest...ex animo *facias*, an de industria (double question). 585
quid obstat cur non verae *fiant*? 64

c. with verbs of fearing, timeo quorsum *evadas.* 88
vereor quid *siet.* 194
timeo quorsum *accidat.* 217
verebar quorsum *evaderet.* 136

NOTE. Terence frequently makes no distinction between dependent and independent questions, introduced by such words as *dic*, *vide*, &c.

dic, quid *est.* 18
vide num *indicat.* 644

VIII. DEPENDENT on another subjunctive.

ut consumat nunc quum nil *obsint* doli. 121
quantum *queam* ut maturem. 418
evenit ut quod *sim* nactus mali...rescisceres. 723
quem optem cui *narrem* 718, where *narrem* is also subj. after *qui* as IV. *a*.

CAMBRIDGE: PRINTED BY JOHN CLAY, M.A. AT THE UNIVERSITY PRESS.
